

Swędrowski, Jerzy

"Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego w Archidiecezji warszawskiej 1914-1930", Andrzej Rusinowski, Żąbki 2006 : [recenzja]

Warszawskie Studia Pastoralne 8, 209-213

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. ANDRZEJ RUSINOWSKI, **Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego w Archidiecezji warszawskiej 1914–1930**, Apostolicum, Zabki 2006, s. 464+32.

Posługa zlecona Apostołom przez Chrystusa dotyczy głoszenia słowa Bożego, a proklamowanie Dobrej Nowiny ma otwierać serca na przyjęcie przemieniającej łaski. Jednak Chrystusowy nakaz nie wyczerpuje się jedynie w głoszeniu, dotyczy odpowiedzialności za całego człowieka w jego integralnym kształtowaniu i rozwoju. Miarą rozwoju cywilizacji i postępu duchowego ludzkości jest bez wątpienia odpowiedzialność za ludzi wymagających szczególnej troski i oczekujących na niezbędną pomoc w zachowaniu godziwego poziomu egzystencji.

Kościół wśród podejmowanych działań nie zapomina o najuboższych, a troska o potrzebujących jest nieodzownym elementem wypełnienia przykazania miłości Boga i bliźniego. Na przestrzeni wieków działalność społeczna kościelnych instytucji odpowiadała na zapotrzebowanie społeczne. Każda epoka niosła swoją specyfikę, a konkretne uwarunkowania wyznaczały zakres koniecznych działań społecznych. W sytuacji Kościoła w Polsce i sytuacja narodu niezmienne spletały się owocując nowymi inicjatywami.

Ks. Andrzej Rusinowski w swojej pracy *Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego w Archidiecezji warszawskiej 1914–1930* podjął próbę odkrycia wysiłku ludzi Kościoła katolickiego, którzy w sposób praktyczny zrealizowali przykazanie miłości Boga i drugiego człowieka. Jest to szczególnie istotne w epoce, która dla Polski stanowi czas odzyskiwania i zagospodarowywania wolności, ale jednocześnie wyraża trud chrześcijan w epoce antyklerykalizmu i walki z Kościołem. Stereotypy dotyczące oddzielenia ludzi Kościoła od spraw ludzi świeckich nieustannie pokutują w mentalności i nie pozwalają odkryć procesów kształtujących głoszenie Chrystusa w wymiarze martyria i Caritas.

Praca została podzielona na jedenaście rozdziałów, poprzedza ją *Spis treści* (s. 5–6), i z niezrozumiałych względów *Wykaz skrótów* (s. 7–8). Na stronach 9–14 znalazł się wstęp, w którym autor uzasad-

nia dobór tematyki i zarysowuje metodę budowy prezentowanej pracy. Rozdział I *Udział duchowieństwa w pracach Komitetu Obywatelskiego Warszawy i Powiatu Warszawskiego* (s. 15–50) zarysowuje zaangażowanie duchowieństwa w troskę społeczną o potrzebujących w latach 1914–1916. Początek wojny jawi się jako czas, kiedy duchowieństwo wychodzi z pomocą ku wszystkim grupom społecznym, począwszy od ochronek, przytułków, czy domów starców. Podjęto także kwestię relacji do społeczności żydowskiej. Warto zauważyć, że troska duchowieństwa o społeczeństwo nie ograniczała się jedynie do elementarnych form zapewnienia bytu, ale zwracano uwagę na konieczność kształcenia dzieci i młodzieży. Drugi rozdział *Zaangażowanie duchowieństwa w Komitety Powiatowe i Gminne na terenie Archidiecezji Warszawskiej* (s. 51–94) przybliży fenomen wzajemnego współdziałania duchowieństwa, ziemian i inteligencji przy tworzeniu struktur pomocowych w poszczególnych jednostkach administracyjnych. Warto zwrócić uwagę, że w ten nurt wpisali się także pastory i rabini. Kolejny rozdział *Duchowieństwo Archidiecezji Warszawskiej w Radzie Głównej Opiekuńczej i Radach Opiekuńczych Powiatowych i Gminnych* (s. 95–158) dotyczy lat 1915–1921. Konsekwencje wojny i odzyskanie niepodległości wymagały odpowiedzialnego spojrzenia na kształtowanie społeczeństwa. Autor przybliża zaangażowanie duchowieństwa z abp. Aleksandrem Kakowskim na czele w odbudowę szkolnictwa i ułatwienie startu życiowego młodemu. Dostrzega się tutaj cechy integralnego patrzenia na rozwój człowieka i harmonijną współpracę duchownych i świeckich w kształtowaniu społeczeństwa.

Troska chrześcijańska płynie do człowieka najskuteczniej poprzez struktury parafialne, które są najbliższe wiernych. Rozdział IV *Opieki Parafialne w Warszawie i Łodzi i udział w nich duchownych* (s. 159–186) traktuje o sieci jadłodajni i kuchni dla potrzebujących. Dość szczegółowe przywołanie ilości instytucji i osób korzystających z pomocy obrazuje ogrom podejmowanych wysiłków. Warto zauważyć, że parafie przychodziły z pomocą osobom potrzebującym także w latach powojennych. V rozdział *Postawa duchowieństwa podczas I wojny światowej i wobec wojny bolszewickiej* (s. 187–234) zapisuje świadectwo duchowieństwa w momentach zasadniczych wy-

borów i odpowiedzialności za siebie i wiernych wobec niebezpieczeństwa śmierci. Jest to odpowiedzialność za rannych na froncie i męstwo w obronie Warszawy. Dzisiaj pomnik ks. Ignacego Skorupki przed katedrą św. Michała Archanioła i św. Floriana męczennika na warszawskiej Pradze w sposób wyrazisty przypomina współczesnym pokoleniom, że można i trzeba podejmować ofiarę życia za Ojczyznę. Troska w czasie wojennym zawsze wybiega poza czas walki, dlatego w tym rozdziale przypominano o trosce o świątynie, w których będą mogli gromadzić się wierni. Jest to także troska o rannych, o ludzi na których stygmat wojny pozostanie na zawsze, opieka nad inwalidami wojennymi znalazła się także w obszarze działalności duchownych.

Rozdział VI *Rola duchowieństwa w towarzystwach, Zakładach wychowawczych i przytuliskach w latach 1914–1930* (s. 235–294) traktuje o długofalowym wysiłku, który nie ma nic wspólnego ze współczesnymi medialnie rozwiniętymi akcjami charytatywnymi. Odpowiedzialność za ludzi, którzy sobie nie radzą, których wręcz wstydi się społeczeństwo spadła w omawianym okresie na Kościół. Warto zauważyć, że tę odpowiedzialność podejmowali duchowni znakomicie wykształceni, znający świat, prezentujący wysokie walory etyczne. Zakres pomocy wykraczał poza doraźne potrzeby, dlatego autor przywołuje współpracę na polu edukacyjnym i organizowanie struktur, w których kobiety i mężczyźni doznawali by pomocy w integralnym rozwoju i zyskaniu narzędzi samodzielnego życia w wolnej Polsce. Kolejny rozdział *Duchowieństwo w Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich* (s. 295–342) podejmuje niezmiernie ważki obszar troski i odpowiedzialności za ludzi pracy. Encyklika papieża Leona XIII *Rerum novarum* nakreśliła idee i drogi zaangażowania Kościoła w rozumienie wartości pracy i roli człowieka, który nie jest przedmiotem w procesie wytwarzania trwałych dóbr. Fenomen roku 1980 w Polsce wynika także z odczytywania znaków czasu w epoce międzywojennej. Zaangażowanie w stowarzyszenie powstałe już w 1905 r., dotyczyło nie tylko robotników, ale ich rodziny i środowiska, co więcej były skutecznym narzędziem w odkrywaniu wartości pracy, ale i konieczności kształcenia i rozwoju. Nie zapomniano także o zapewnianiu niezbędnej opieki medycznej.

Problem edukacji nigdy nie pozostawał obcy zaangażowaniu Kościoła w Polsce. Dzieło ojców jezuitów i pijarów w epoce renesansu i kolejnych wiekach znajduje swoją kontynuację poprzez wiek XX aż do dzisiaj. Rozdział VIII *Zaangażowanie duchowieństwa diecezjalnego w szkolnictwo elementarne i podstawowe* (s. 343–394) rysuje wysiłek edukacyjny prezbiterium warszawskiego wraz z jego pasterzem. Abp Aleksander Kakowski polecił organizowanie Rad Szkolnych w każdej wsi, co przełożyło się na troskę o edukację i wychowanie w poszczególnych jednostkach archidiecezji warszawskiej. Choćby elementarne wykształcenie dawało szansę na rozwój lokalnych społeczności. Omówiono w tym rozdziale także fenomen działania Polskiej Macierzy Szkolnej.

Rozdział IX zatytułowano *Zakłady wychowawcze księży: Jana Siemca i Franciszka Toporskiego* (s. 395–413). Działalność wymienionych w tytule duchownych sięga początku XX wieku i dotyczy Warszawy i okolic. Organizowane przez nich instytucje dały dach nad głową opuszczonym dzieciom, wyposażając je wykształceniem i wychowaniem w duchu odpowiedzialności za wiarę i Ojczyznę. Zagospodarowanie w ten sposób obszaru wychowania i kształcenia dawało szansę, aby wolna Polska miała świadomych i odpowiedzialnych obywateli, którzy nie są balastem, ale motorem rozwoju.

Istotnym obszarem w każdym społeczeństwie i organizmie państwa jest obszar wiejski. Sztandarową postacią chrześcijańskiej odpowiedzialności za polską wieś jest ks. Piotr Wawrzyniak w Wielkopolsce, która stanowi synonim znakomitej zdolności samoorganizowania. Polska centralna miała także szczęście do duchownych rozumiejących potrzebę organizowania się tak w sprawach ideowych jak i narodowych. Rozdział X *Duchowieństwo katolickie w Towarzystwach Rolniczych, Spółdzielniach, Kasach* (s.413–432) przybliża aktywność licznych księży w różnego rodzaju towarzystwach, czy kółkach rolniczych. Można zaryzykować twierdzenie, że ten wysiłek pomógł obronić się w epoce realnego socjalizmu przed powszechną kolektywizacją i oddaniem ziemi w ręce niczyje. Idee spółdzielczości i wzajemnego wspomagania dzisiaj także wymagają spojrzenia w przeszłość i czerpania z minionych doświadczeń.

Ostatni rozdział *Księży w Sekretariacie do Spraw Społecznych i Lidze Katolickiej* (s. 433–444) traktuje o odpowiedzialności za młodzież. Liga Katolicka, która przekształciła się w Akcję Katolicką jest do dziś nie w pełni wykorzystaną szansą aktywizacji laikatu. Jej działalność przedwojenna warta jest bez wątpienia twórczego zainteresowania. Zakończenie obejmuje strony 445–450, a Bibliografia zawiera się pomiędzy stronami 451–464. Można pytać o kryterium podziału źródeł i następujące po bibliografii strony. Ukazują one postacie, które autor wymienia w swoim przedłożeniu. Jest to ciekawy materiał źródłowy i świadectwo epoki, trudno jednak dostrzec według jakiego klucza dokonano doboru.

Praca ks. Andrzeja Rusinowskiego nie jest wolna od potyczek nawet ortograficznych i gramatycznych. Jej walor stanowi przede wszystkim odkrycie dziedzictwa, które jest bliskie wielu pokoleniom duchownych, których wiąże dziedzictwo archidiecezji warszawskiej. Co więcej zarysowa perspektywa dotyczy niezmiernie dynamicznej epoki i wielomilionowego obszaru. Warszawa, Łódź i okoliczne tereny stanowiły arenę działań wojennych, przemian społecznych i kształtowania się społeczności.

Praca ks. Andrzeja Rusinowskiego przybliży dziedzictwo Kościoła w odpowiedzialności za wiarę, edukację i byt powierzonych sobie ludzi. Szczegółowe dotknięcie dzieł dokonywanych w poszczególnych parafiach budzi podziw za szczegółową kwerendę i ukazanie w świetle faktów dostępnych tylko oczom badaczy. Omawiana epoka była świadkiem działalności świątłych i świętych duchownych, choćby wspomnieć błogosławionych: ks. Ignacego Kłopotowskiego, czy ks. Michała Woźniaka. Zebrany materiał jest panoramą nigdy tak szeroko nie zarysowaną, która jawi się jako dziedzictwo archidiecezji i diecezji centralnej Polski we współczesności. Podjęty temat działalności społecznej wychodzi naprzeciw dzisiejszym potrzebom właściwego rozumienia odpowiedzialności za siebie, społeczeństwo i Kościół.

ks. Jerzy Swędrowski